УДК 342.2+17+7.01
Бостан С.К.
проф. НУ «Запорізька політехніка»

ПРЕДМЕТ «ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА» В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ НАУКОВО-ОСВІТНІХ РЕАЛІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Загальновизнано, що в юридичній освіті навчальна дисципліна «Теорія держави і права», котра викладається студентам першого курсу в будь-якому вітчизняному юридичному навчальному закладі, є базовою, оскільки закладає фундаментальні знання про такі суспільно значущі явища як держава та право. Довгий час в нашій країні, а точніше в країнах соціалістичного і постсоціалістичного простору, розгляд цих двох явищ як предмету юридичної науки та освіти не викликав особливих питань. Однак сучасні тенденції розвитку теоретико-правової науки вказують на те, що хоча держава і право взаємопов'язані між собою, водночас вони є самостійними явищами суспільного життя, котрі не можуть одночасно вважатися предметом правознавства (юридичної науки, юриспруденції). Тобто очевидною є проблема дуалізму назви, предмету і, як наслідок, змісту теоретико-правової науки та навчальної дисципліни, яка потребує свого вирішення.

Якщо звернутись до першопричини цього дуалізму, то він закладався ще за радянські часи, коли, теоретики права, спираючись на нормативістську теорію праворозуміння, проголосили концепцію нерозривної єдності «держави і права» як єдиного предмету теоретико-правової науки. Слід відзначити, що ця точка зору досі домінує в юридичній освіті пострадянського простору, але поряд з нею наявні і інші підходи щодо визначення «предметного поля» теорії держави і права. Один з них передбачає «визволення» теорії держави і права від більшості аспектів держави та «передача» їх політології, як, наприклад, в західних країнах, інший – відокремлення «держави» від «права» як предмет автономної науки й, відповідно, навчальної дисципліни, котрих в Україні пропонують іменувати як «державознавство».

Найбільш раціональним у сучасних умовах нам здається останній підхід, гостра потреба в використанні якого проявилася досить чітко в наші часи, особливо з початком російської збройної агресії проти України. Той факт, що українська держава устояла перед агресором надало вагомий практичний імпульс для усвідомлення необхідності розгляду «держави» не як «допоміжного» предмету юриспруденції або ж політології, а самостійного предмету наукового вивчення та осмислення. І це є цілком зрозумілим, адже вирішальні геоекономічні, геополітичні та цивілізаційні виклики, перед

якими сьогодні стоїть українська держава, вимагають відповідей на цілий комплекс питань, пов'язаних з державою як основного в суспільстві соціального явища.

Враховуючи вищенаведене можна констатувати, що в умовах сьогоднішньої України «позбавлення» юриспруденції взагалі та «теорії держава і права» зокрема монопольного права на дослідження «держави» буде раціональним кроком, адже теоретико-правова наука таким чином позбавляється дуалізму свого предмету і зосереджується безпосередньо на своєму предметі, тобто на право. Звідси випливає, що як наука, так і навчальна дисципліна мають називатись «Теорія права».

Особливих складностей при цьому не мають виникати, оскільки для цього вже є певні науково-освітні розробки. Серед них підготовлений колективом вчених-правознавців «Кафедри теоретичного правознавства та публічного права» Києво-Могилянської академії підручник «Загальна теорія права» за редакцією одного з провідних вітчизняних теоретиків і методологів права, який донедавна очолював цю кафедру – М. І. Козюбри (28.11.1937–29.03.2025) [1]. Більше того, в навчальних планах «Факультету правничих наук» академії є тільки навчальна дисципліна «Загальна теорія права», у змісті якої, судячи зі змісту вищезазначеного підручнику (де з 22 розділів лише один опосередковано присвячений державі – «Розділ 6. Право і держава». Назви його підрозділів: «6.1.Держава як правовий інститут»;
«6.2.Специфічні ознаки держави та їх зв'язок з правом»; 6.3.Взаємодія держави і права та її аспекти. Сфери і способи впливу держави на право»;
«6.4. Способи впливу право на державу. Право і закон» [1, с.103-125]), наочно показують, що в навчальному курсі враховані саме «юридичні» аспекти держави, а не всі, більшість з яких за своїм змістом є соціологічними. Це було враховано на факультеті «Соціології і права» НТУУ «Київській політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», де ОПП «Право» першого (бакалаврського) рівня передбачала на 2022/2023; 2023/2024 н.р. вивчення в першому семестрі окремої навчальної дисципліни «Теорія держави» (4 кредити; екзамен), а в другому семестрі – окремої навчальної дисципліни
«Теорія права» (5 кредитів; екзамен) [2].

Таким чином, певні кроки в реалізації ідеї про «визволення» теорії держави і права від наявного дуалізму свого предмету зроблені. Але, на нашу думку, треба йти далі, зокрема, шляхом акумуляції «розпорошених» по багатьох науках знань про державу та їх інтеграції в межах однієї нової окремої науки – «державознавство». Алгоритм інституціалізації останньої розкритий нами в деяких наукових статтях [3; 4; 5], де серед інших пропонується внести в навчальний план вищої освіти дисципліну
«Державознавство» для усіх гуманітарних та соціально-поведінкових спеціальностей і «Основи державознавства» для технічних та природничих

спеціальностей. Зміст цих навчальних курсів має бути набагато ширший, ніж юридичний сегмент тих державознавчих знань, що сьогодні викладається. І це цілком логічно, оскільки для підготовки сучасного висококваліфікованого фахівця з будь-якої спеціальності в воєнних і повоєнних умовах потрібний більш широкий комплекс знань про державу, яка є ключовим соціальним інститутом, що забезпечує безпеку, правопорядок, суверенітет та соціальний захист членів суспільства в сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальна теорія права : підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
2. ПРАВО LAW. ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА Першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 081 Право (2022/2023), за якою навчаються студенти 2023 року набору. URL: https://kigap.kpi.ua/navchannia/navchalni-plany/bakalavrat/
3. Бостан С.К. До питання про назву «науки про державу»: проблеми та перспективи ідентифікації. *Соціологія права*. 2022. № 3-4. С.26–30.
4. Бостан С.К. Об’єкт та предмет статології (науки про державу). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2023. № 2. С.54–58.
5. Бостан С.К. Алгоритм становлення статології як науки про державу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2024. № 1. С.52–59.